

НОВИЙ ПОГЛЯД ВОЄНАЧАЛЬНИКІВ НА ТВОРЧУ І КРЕАТИВНУ АРМІЮ; ПАРАДОКС : РЕАЛІЇ ЧИ НЕБЕЗПЕКА

к.т.н., професор РАЕ Козубцов І.М., Козубцова Л.С.

Постановка проблеми дослідження. З моменту підписання України та НАТО взаємних договорів щодо партнерства заради миру та взаємодопомоги, в армії розпочалася нова ера військової стандартизації за зразком НАТО.

Особливої уваги заслуговує звернення науковців та педагогів на військовий стандарт освіти (ВСО), який суперечить державному стандарту освіти (ДСО), розроблений в контексті Болонської декларації. Обидва стандарти передбачають підготовку фахівців на творчому та креативному підході.

ДСО визначає рівень творчого і креативного мислення відповідно до категорії освітньо-кваліфікаційного рівня фахівців. Нова ж концепція підготовки військових фахівців за ВСО на основі творчого і креативного мислячого підходу має узагальнені вимоги і не конкретно за категоріями.

Однак, творчість та креативне мислення є складним природним феноменом. Досі психологи та педагоги намагаються пояснити цей складний процес зародження феномену.

Неосмілене впровадження концепції ВСО на основі творчого і креативного мислення без визначення рівнів по категоріям військових фахівців призведе до парадоксу реальності чи небезпеки.

Квінтесенція аналізу досліджень і публікацій за проблемою. За тематикою проблеми у відкритих літературних джерелах досліджено інтеграція військової освіти з цивільною освітою. До новаторів сучасності, що здійснювали дослідження, є наукові праці Нещадима М.І. [1], Полякова С.Ю. [2], Моїсеєнко О.М. [3]. Трансформацію систем, як підгрунття успішної підготовки та нової генерації військових фахівців, присвятили свої роботи Серветник Р.М. [4], Радецький В.Г., Даник Ю.Г. [5] та ін. Проблемні питання євроінтеграції вищої освіти на сучасному етапі реформування Збройних Сил України висвітлювали Тхоржевський І.В., та Костенко В.А. [6]. В роботах [7, 8] розглянуто авторами зарубіжний досвід інтеграції військової та цивільної освіти.

Однак, всі ці дослідження носять вибіркового кластерний характер. Цікавим є авторський практичний новаторський креативний підхід навчання студентів електротехнічним дисциплінам методом віртуальної комп'ютерної гри [9]. Практичний результат досвіду педагогічного експерименту [10] викладено в розробленій Концепції самостійного навчання курсантів Сухопутних військ на навчально-тренувальних засобах методом гри на віртуальному комп'ютері [11]. Подальші креативні дослідження сприяли створенню методу віртуально-пізнавального представлення курсантам звітних етапів навчальної дисципліни [12], що сприяло підвищенню усвідомленості курсантів структури навчальної дисципліни. Основні ідеї відображені в науково-дослідній роботі [13].

Ціль статті. Отже, метою статті є дослідження і рішення парадоксу творчої і креативної стандартизованої військової освіти, як можлива реалія чи небезпека для суспільства.

Результат дослідження. Перш ніж приступити до дослідження, розглянемо термінологічний апарат дослідження. Скористаємось визначенням творчості за продуктом і результатом (найбільш поширене поняття). Творчість визначає все те, що приводить до створення нового. Так Л. Віготський визначає, що творчість – це діяльність людини, направлена на створення якісно нових речей зовнішнього світу або умовиводу чи почуттів, властивих самій людині.

Креативність – з латинської мови означає create – творити, створювати і creation – творіння.

Існує багато наукових підходів до проблеми дослідження діагностування творчих здібностей людини [14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21]. Не виключенням є індивід (чоловічої та жіночої статі), якого життя спонукало до військової служби в Збройних Силах України.

Результати численних наукових досліджень засвідчують про складний феномен психології творчості, креативності і зв'язку її із загальними інтелектуальними здібностями індивідууму:

1. Інтелектуальна обдарованість є лише однією з умов творчої активності особи, причому основну роль в активації творчої діяльності грають *мотивація, цінності і особисті риси*.

2. Творчі здібності є *незалежними чинниками від інтелекту*. Зокрема, Е. Торренс в теорії “інтелектуального порогу” співвідносить ці чинники таким чином: якщо IQ нижче за 115-120, то інтелект і креативність утворюють єдиний чинник, якщо IQ вище, ніж 120, то творча здатність людини стає незалежною величиною, тобто немає креативів з низьким інтелектом, але є інтелектуали з низькою креативністю [18, 22]. Отже, на наш погляд, дослідник помилявся.

Дослідимо питання, чи сприяє впровадження нового ВСО на розвиток креативного та творчого мислення у військовослужбовців.

Так, згідно Закону України „Про Освіту” встановлена ступенева система освіти, що передбачає освітньо-кваліфікаційні рівні (ОКР). В дослідженні ми будемо розглядати наступні ОКР військових фахівців: кваліфікований працівник та молодший спеціаліст. Основні визначення щодо підготовки фахівців з різними рівнями кваліфікації встановлює „Положення про освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)”, яке затверджується Кабінетом міністрів України. Військова освіта є складовою частиною загальнодержавної системи освіти. У зв'язку з цим підготовка військових фахівців повинна здійснюватися на підставі єдиної державної нормативно-правової бази.

Вимоги до змісту, обсягу і рівнів освітньої та фахової підготовки випускників закладів освіти в Україні встановлюється державними стандартами освіти, які вперше введені у практику діяльності закладів освіти України. Державні стандарти освіти – це сукупність норм, які визначають державні вимоги до певних рівнів підготовки фахівців. Вони є основою оцінки освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм одержання освіти.

Державні стандарти освіти розробляються окремо з кожного освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня і затверджуються Кабінетом міністрів України.

Складовими стандартів освіти є:

державний компонент кваліфікаційної характеристики;

нормативна частина змісту освіти;

державний компонент фонду кваліфікаційних завдань (тестів).

Кваліфікаційна характеристика випускника військового вищого закладу освіти – нормативний документ, який встановлює основні вимоги до професійних якостей, знань, умінь фахівця за конкретною спеціальністю та рівень його підготовки, які необхідні для успішного виконання ним професійних обов'язків. Кваліфікаційна характеристика також визначає сферу використання фахівців у ЗС України.

Молодший спеціаліст – ОКР фахівця, який на основі повної загальної освіти здобув спеціальні вміння та знання, має первісний досвід їх застосування для вирішення професійних задач у стандартних умовах у певній галузі народного господарства, науки, техніки, культури або мистецтва.

Для ЗС України фахівців з ОКР „молодший спеціаліст” можуть готувати у вищих навчальних закладах освіти та в навчальних центрах, однак за змістом та терміном підготовки вони відрізняються.

Зміст же підготовки випускника навчальних центрів такий, що згідно з вимогами Закону України „Про освіту” він відповідає рівню кваліфікації „кваліфікований робітник”.

Підготовка молодших спеціалістів передбачає біля 60% бюджету навчального часу, який відводиться на підготовку молодших спеціалістів. Він спрямований на підготовку фахівців за спеціальністю для виконання конкретних обов'язків за посадовими призначеннями. Молодший спеціаліст повинен мати добру практичну підготовку за фахом, але недостатню для отримання рівня вищої освіти, загальнонаукові знання з фундаментальних циклів, а також гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. Зміст спеціальної підготовки військових фахівців цього рівня складається для кожної спеціальності окремо, виходячи з конкретних кваліфікаційних вимог, які пред'являються замовником, і спрямована на репродуктивне (за певно визначеною програмою) виконання посадових завдань.

У зв'язку з цим чітко виконання замовником кваліфікаційних вимог, які обумовлюють майбутню діяльність військових фахівців з ОКР „молодший спеціаліст”, з урахуванням виділеного бюджету навчального часу, дозволить якісно розробити освітньо-професійні програми на кожну спеціальність.

Військовий фахівець з ОКР „молодший спеціаліст” можуть призначатися на первинні посади з відносно простими і чітко обмеженими відповідними інструкціями та керівництвами посадовими обов'язками (наприклад технік технічної обслуги (групи) за спеціальністю з наступним призначенням без додаткової підготовки у вищих закладах освіти на посаду старшого техника технічної обслуги (групи) за спеціальністю) [23].

Таким чином, творчий процес і креативне мислення у військового фахівця з ОКР „кваліфікований робітник” та „молодший спеціаліст” не передбачається.

З'ясуємо, чи потрібне творче та креативне мислення військовому фахівцю. Тому розглянемо творчі типи особи. Їх можна охарактеризувати наступними критеріями [22, 24, 25]:

умінням бачити і розпізнавати творчу проблему (УВАЖНІСТЬ);

умінням бачити в проблемі якомога більше сторін і зв'язків (РІЗНОСТОРОННІСТЬ МИСЛЕННЯ);

умінням відмовитися від типової точки зору і прийняти іншу (ГНУЧКІСТЬ МИСЛЕННЯ);

прагненням відмовитися від шаблону або групової думки (ОРИГІНАЛЬНІСТЬ МИСЛЕННЯ);

здібністю до множинного перегрупування ідей і зв'язків (ВАРІАТИВНІСТЬ МИСЛЕННЯ);

здібністю до аналізу творчої проблеми як системи (КОНКРЕТНІСТЬ МИСЛЕННЯ);

здібністю до синтезу творчої проблеми як системи (АБСТРАКТНІСТЬ МИСЛЕННЯ);

відчуттям організаційної стрункості і ідейної цілісності (ВІДЧУТТЯ ГАРМОНІЇ);

не змінністю оцінок і думок навіть під тиском (НЕЗАЛЕЖНІСТЬ МИСЛЕННЯ);

сприйнятливостю до всього нового і незвичайного (ВІДВЕРТІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ);

конструктивною активністю в невизначених ситуаціях (ТОЛЕРАНТНІСТЬ МИСЛЕННЯ).

Потреба в творчості виникає у тому випадку, коли воно небажане або неможливе із-за зовнішніх обставин, тобто свідомість в цій ситуації провокує активність несвідомості. Таким чином, свідомість в творчості пасивна і лише сприймає творчий продукт, а несвідоме – активно породжує творчий продукт. Звідси: творчий акт є злиттям логічного (аналіз-синтез в процесі уяви) і інтуїтивного (інсайт) рівнів мислення.

Для прояву творчих здібностей необхідна своєрідна обстановка – креативне середовище, що характеризується наступними ознаками [**Ошибка! Источник ссылки не найден., Ошибка! Источник ссылки не найден., Ошибка! Источник ссылки не найден.**]:

оптимальною мотивацією, що припускає середній рівень мотивації досягнення (максимальна продуктивність діяльності можлива лише при підтримці мотивації досягнення на середньому рівні), а також відсутність мотивації змагання і мотивації соціального схвалення;

невимушеною обстановкою, загрози, що характеризується відсутністю, і примушення, ухваленням і стимулюванням будь-яких ідей, свободою дій і відсутністю критики.

В процесі створення творчого продукту (креативного процесу) виділяється ряд обов'язкових *стадій* [**Ошибка! Источник ссылки не найден., Ошибка! Источник ссылки не найден.**]:

поява нестандартної проблеми і виникнення суперечності між необхідністю і неможливістю її рішення;

зародження і оптимізація мотивації до рішення завдання;

дозрівання ідеї в процесі раціонального відбору і накопичення суми знань про проблему;

логічна “безвихідь”, що супроводжується обов'язковою фрустрацій емоційно-вольової сфери особи;

осаяння (інсайт) – інтуїтивне прозріння, яке нібито виштовхує потрібну ідею в свідомість;

експериментальна перевірка ідеї.

Суперечним і дискусійним є підхід до діагностики творчості та креативності [26].

Висновки. Військова освіта – це система, що реалізує процес засвоєння систематизованих знань, умінь, та навичок, необхідних різним категоріям фахівцям для виконання визначених службових обов'язків в процесі військової служби. Процес реалізується шляхом освоєння освітньо-професійних програм підготовки військових фахівців.

Отже, творчий процес і креативне мислення у військових фахівців не передбачається за ОКР у кваліфікованого робітника та у молодшого спеціаліста. Тому впровадження військового стандарту підготовки з одного боку не суперечить ОКР підготовки. Однак він націлений на формування креативного мислення у військових фахівців і є парадоксальним, а, отже, є суперечним. В той же час впровадження військового стандарту не сприятиме саморозвитку і вдосконаленню військовослужбовця як особистості. Стандартизація дій і підготовки суперечить варіативності діяльності військових фахівців та унеможлиблює призначення та перепризначення бакалавр, спеціаліст, магістр.

Тренування військових фахівців з ОКР кваліфікованого робітника та молодших спеціалістів на навчальних засобах – процес набуття ними навичок, тобто неосмислених автоматизованих дій. Це не сприяє розвитку творчого і креативного мислення, а навпаки – творчість та креативність мислення стає на заваді набуття навичок.

Однак, слід зазначити, що життя змушує до перегляду ОКР кваліфікованого робітника та молодших спеціалістів з метою впровадження примітивного креативного мислення. Це впливає з наступного міркування. Наприклад, в процесі експлуатації засобів зв'язку часто відбуваються не прогнозовані незначні поломки, які повинен усунути військовий фахівець з ОКР кваліфікований спеціаліст, молодший спеціаліст, а не технік технічної обслуги (групи) за спеціальністю. Виходом з форс-мажорного випадку сприятиме наявність примітивного творчого креативного мислення у кваліфікованого робітника або молодшого спеціаліста. Отже, фахівцю, що експлуатує техніку зв'язку (апаратуру) за встановленими алгоритмами, настановами та порадами креативне і творче мислення буде у заваді.

У штатному випадку ж для військового фахівця, що займається відновленням працездатності техніки зв'язку (апаратури), або ж в форс-мажорному випадку не інженером творче і креативне мислення є головною умовою запорукою швидкого пошуку несправності та їх відновлення. Ця думка підсилюється тоді, коли рішення потребує не зволікання і пошуку підручного ремонтного засобу за умови відсутності штатного, наприклад, ЗП. Отже, впровадження військового стандарту для інженерів ремонтних підрозділів є запорукою передчасного наречена на провал. А, отже, командир не отримає в зазначені часові терміни відновлення втраченого зв'язку. Як відомо, нема зв'язку – нема перемоги.

Значення знань про власний творчий потенціал, способи його активізації і методики діагностики важко переоцінити, особливо стосовно сфери так званих

“творчих” спеціальностей.

Стандартизація ж процесу підготовки військових фахівців унеможливує творчість, креативність як зі сторони педагога так і курсанта. Навчальний інформаційний канал не передбачає застосування апробованих результатів [9, 10, 11, 12]. Для творчого і креативного навчання, очевидно, слід неістотно виділятися від стандарту з метою експериментувати.

Перспективи подальших досліджень. Враховуючи неминучість інтеграційних процесів і впровадження нових військових стандартів освіти, слід розробити дорожню карту руху. Одночасно треба більш детально переглянути рівень креативного мислення, ніж творчого, у військових фахівців ОКР „кваліфікований працівник” та „молодший спеціаліст”. Очевидно, що в мирний час підготовка військових фахівців різних ОКР має базуватися згідно ДСО України. Однак, суперечним і парадоксальним може стати така підготовка у заваді в особливий період (воєнний час). Досвід попередніх воєнних конфліктів показує, що не вистачає відповідних фахівців за кваліфікаціями, а, отже, неприсуці їм функції змушений виконувати не фахівець. Отже, в перспективі ці умовиводи слід якимось чином врахувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / М.І. Нещадим; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2004. – 56 с.
- 2 Поляков С.Ю. Організаційно-правові засади військової освіти в Україні (адміністративно-правовий аспект): дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006.
- 3 Моїсеєнко О.М., Гавриленко А.С. Інтеграція військової та цивільної освіти – співпраця на користь суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу URL: http://www.confcontact.com/20110225/pe1_moiseenko.php.
- 4 Серветник Р.М. Трансформація системи військової освіти – підгрунття підготовки нової генерації військових фахівців [Електронний ресурс]. Вісник Національної академії оборони України 4 (12) / 2009. – Режим доступу URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vnaou/2009_4/Serwetnik.pdf.
- 5 Радецький В.Г., Телелим В.М., Даник Ю.Г. Питання трансформації оборонних структур України та удосконалення системи військової освіти // Наука і оборона. – 2009. – №1. – С.15 – 18.
- 6 Тхоржевський І. В., Кортенко В. А. Проблемні питання євроінтеграції вищої освіти на сучасному етапі реформування Збройних Сил України // Військова освіта. – К., 2004. – №2 (14) – С. 82 – 94.
- 7 Козубцов І.М., Герасименко О.О., Ткач В.О. Зарубіжний досвід інтеграції військової та цивільної освіти [Електронний ресурс] // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1Кг. – Режим доступу URL: www.es.rae.ru/mino/159-1199 (дата обращения: 23.10.2012).
- 8 Козубцов І.М., Герасименко О.О., Ткач В.О. Зарубіжний досвід інтеграції військової та цивільної освіти // VI-та науково-технічна конференція „Пріоритетні напрямки розвитку телекомунікаційних систем та мереж спеціального призначення” 25-26 жовтня 2012 року (Доповіді та тези доповідей) – К.: ВІТІ НТУУ „КПІ”, 2012. –

С. 129 – 134.

9 Козубцов И.Н. Обучения электротехнических дисциплин методом виртуальной компьютерной игры. // Электротехнологии, электропривод и электрооборудование предприятий: сборник научных трудов II Всероссийской научно-технической конференции: в 2 т. Т. 2 / редкол.: В.А. Шабанов и др.– Уфа: Изд-во УГНТУ, 2009. – С. 107-110. – ISBN 978-5-7831-0867-9 – [Электронный ресурс] – Режим доступа URL: <http://www.gpiufa.ru/assets/files/conference/electro-volume-2.pdf>.

10 Козубцов І.М. Методологія навчання курсантів на телекомунікаційних навчально-тренувальних засобах в умовах фінансово-економічної кризи. // Журнал. "Наука и жизнь" [Электронный ресурс] / І.М. Козубцов. – Режим доступа URL: <http://www.nkj.ru/forum/forum15/topic12611/messages/message75075/#message75075>.

11 Козубцов І.М. Концепція самостійного навчання курсантів Сухопутних військ на навчально-тренувальних засобах методом гри на віртуальному комп'ютері. // Перспективи розвитку озброєння і військової техніки Сухопутних військ. Збірка тез доповідей Другої Всеукраїнської науково-технічної конференції (28-29 квітня 2009 р.). «ЛП». – Львів: ЛІСВ НУ «ЛП», 2009. – С. 77.

12 Козубцов І.М. Метод віртуально-пізнавального представлення курсантам звітних етапів навчальної дисципліни // V-а науково-технічна конференція „Пріоритетні напрямки розвитку телекомунікаційних систем та мереж спеціального призначення”, (20-21 жовтня 2010). – К.: ВІТІ НТУУ «КПІ», 2010. – С. 144-147.

13 Тенденції та перспективи інноваційного розвитку системи військової освіти: звіт про НДР „Перспектива-ВО” (Заключний). – К.: ВІТІ НТУУ „КПІ”, 2012 – 101 с.

14 Арнаудов М. Психология литературного творчества. – М.: Прогресс, 1970.

15 Батищев Г.С. Диалектика творчества. – М., 1984.

16 Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов-на-Дону, 1983.

17 Гончаренко Н.В. Гений в искусстве и науке. – М.: Искусство, 1991.

18 Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб: Питер, 1999.

19 Лук А.Н. Психология творчества. – М.: Наука, 1978.

20 Пономарев Я.А. Психология творчества // Тенденции развития психологической науки. – М.: Наука, 1988.

21 Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб: Питер, 1997.

22 Дружинин В.Н., Хазратова Н.В. Экспериментальное исследование формирующего влияния микросреды на креативность // Психологический журнал. – 1994. – № 4.

23 Методичні вказівки щодо визначення освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів випускників військових вищих закладів освіти Міністерства оборони України. – К.: МОУ ГУ ВО, 1996. – 28 с.

24 Меерович М.И., Шрагина Л.И. Технология творческого мышления. – Минск: Харвест, М.: АСТ, 2000.

25 Перкинс Д.Н. Творческая одаренность как психологическое понятие // Общественные науки за рубежом. Сер. Науковедение. – 1988. – № 4.

26 Старенченко Ю.Л. Психология массовой коммуникации [Электронный

ресурс] Учебно-методическое пособие : Часть I, глава 3. Методики диагностики творческих способностей – Режим доступа URL:
<http://www.dvo.sut.ru/libr/soirl/i136star/3.htm>.